

TOPLUMSAL İLETİŞİMİN KESİŞME NOKTASI / ÇEVRECİ SANAT

Yasemin ÖZEN

Dr. Öğretim Üyesi / Asist. Prof. Dr.

Maltepe Üniversitesi / Maltepe University

Güzel Sanatlar Fakültesi / Faculty of Fine Arts

Grafik Tasarım / Graphic Design

yaseminozen@maltepe.edu.tr Orcid:0000-0002-2721-467X

<https://doi.org/10.32955/neuissar202321676>

Özet

İletişim aracı olarak sanat, mağara dönemindeki ilk insandan günümüze kadar tarih boyunca önemli bir rol oynamıştır. İnsanoğlu sanatı, mağara döneminden günümüze dek korkularını, sevinçlerini, isteklerini, arzularını, deneyimlerini aktarmak için kullanmıştır. Sanatın iletişimdeki önemini mağara dönemindeki ilk insanlara kadar uzandığı görülmüştür. Sanat insanlar arasındaki etkileşim ile sosyalleşmeyi toplumsal iletişime katkı sağlar. Aynı şekilde iletişim de insanlar arasındaki etkileşimi sağlayan sosyal bir eylemdir. İletişim canlı cansız tüm varlıkların var olma sebeplerinden biridir. Sanatın varoluşu ve gelişimi insanlar arasındaki iletişimi gerekli kılmıştır. Evrensel bir dile sahip olan sanat, insanlar, toplumlar ve de kültürlerarası iletişim için önemli bir olgudur.

Bu çalışma, plastik sanatlar adı altında çevreci sanat ile anlatılmak, iletilmek istenenin, iletişim genelinde önemi üzerinde tartışmayı amaçlar. Bu bağlamda çevreci sanat adı altında üretilen sanat yapıtlarını ve topluma iletilmek istenilenleri sanat/iletişim ekseninde irdeler. Çevreci sanatı merkeze alarak, seçilmiş sanatçılardan örnek çalışmalarla birlikte sanat ve iletişimin bütüncül bir yapıda literatür tarama yöntemi ile araştırılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çevreci Sanat, Doğa, İletişim

CROSSING POINT OF SOCIAL COMMUNICATION / ENVIRONMENTAL ART

Abstract

Art as a means of communication has played an important role throughout history, from the first man in the cave period to the present day. Mankind has used art to convey their fears, joys, wishes, desires and experiences from the cave period to the present day. It is seen that the importance of art in communication dates back to the first people. Art contributes to social communication and interaction between people. Likewise, communication is a social action that provides interaction between people. Communication is one of the reasons for the existence of all living and non-living beings. The existence and development of art necessitated communication between people. Having a universal language, art is an important phenomenon for people, societies and intercultural communication.

This study aims to discuss the importance of what is meant to be conveyed through environmental art under the name of plastic arts in general communication. In this context, it examines the works of art produced under the name of environmentalist art and what is wanted to be conveyed to the society on the axis of art/communication. It is aimed to investigate art and communication in a holistic structure with the literature review method, with sample works from selected artists, by putting environmentalist art at the center.

Keywords: *Environmental Art, Nature, Communication*

1.GİRİŞ

Mağara dönemi diye nitelendirilen ilk insan da günümüzdeki insan gibi çevresini gözlemiş, incelemiş, araştırmış, merak etmiş, tabiattan aldığı ilhamla resim yapmış, heykel yapmış, ürettiği objelerine yaratıcılığını katıp renklendirmiş, biçimlendirmiştir. Tarihteki bilinen en eski yazıların soyutlanmış resimlerden oluştuğu düşünüldüğünde sanatın iletişimdeki öneminin mağara dönemi insanlara kadar dayandığı gözlemlenir. 1960'lı yıllarda toplumdaki radikal değişimler, sanata da yansımıştır. Zamanla insandan ve de toplumdan uzaklaşan sanatın tekrar insanla bir arada olduğu dönemlere duyulan arzuyla beraber galeri dışında da sergilenen sanat alanları aranmaya başlanmıştır. Çevreci sanatçılar yeni deneyimlerle dış mekânı kullanarak ve ya doğa da bulunan doğal malzemeleri yeniden düzenleyerek doğayla bir etkileşim içine girerler. "Arazi Sanatı, Yeryüzü Sanatı, Çevre Sanatı, Toprak Sanatı gibi çeşitli terimlerle anılan bu yaklaşımın temelinde, sanatçıların geleneksel galeri mekanlarına yönelik tepkisinin yanı sıra tamda bu dönemde gelişmeye başlayan çevreci hareket vardır" (Antmen, 2014: 251). Doğada ve şehirde gerçekleştirilen Çevreci Sanat uygulamalarının her biri birbirinden farklı ve geniş bir açıya sahiptir. Doğal ortamı temel alan çevreci sanatçılar, insan-doğa-iletişim in çarpıklıklarını, yanlışlıklarını ortaya koydukları sanat eserleriyle gözler önüne sererler ve mesajlarını iletirler. Çevreci sanatçılar arasında Dennis Openheim, James Turrell, Robert Smithson, Nancy Holt, Michael Singer, Mel Chin, Alice Aycock, Christo, Maryy Mıss, Michael Heizer sayılabilir.

2. SANATSAL İLETİŞİM

Sanat; duygu ve düşüncelerin estetik hazzı merkeze alarak ifade edilmesidir. Sanat; sanatçının mesajını topluma en güzel şekilde ileten bir iletişim aracıdır. Sanattaki tüm estetik yansımalar kitleleri etkileme amacı taşımaktadır. Sanatsal iletişim denildiğinde, eseri üreten sanatçıdan, üretilen eser ve hedef kitle denilen sanat izleyicisinden bahsedilir. Eseri üreten, ortaya koyan sanatçının iletişim ihtiyacı doğrultusunda izleyiciye ulaşan yapıt, izleyiciden aldığı tepkilerle yeni bir iletişim sürecine girer. Süreç doğrultusunda sanatçı amaca ulaşmak ister. Sanat tüketicisi olarak tanımlanan insan, sanat eseri aracılığı ile iletilmek istenen mesajların alıcısıdır. İleti aracı olan sanatın izleyici ile bağ kurabilmesi için, toplumsal ihtiyaca, meraka dikkat etmeli ve duygusal anlamda doyuma ulaştırabilmelidir. "İletişim, mesaj gönderen ve gönderilen arasında belli bir etki ile yaşanan bir aktarım süreci ve mekanik bir aktarım süreci değil, ortak algulamalar sonucu oluşturulan anlamdır" (Türkoğlu 2007: 21).

Estetik kaygıyla üretilen sanatsal eserler, doğayı, insanı, çevresini anlamaya ve yorumlamaya çalışan araçlardır. Sanatsal iletişim ile izleyicinin duyularında estetik haz oluşur. Toplumsallaşmanın vazgeçilmez bir ögesi olan iletişim, sanatın toplumlara ulaşabilme gücü ile daha da etkili olmaktadır. Sanatsal iletişim, estetik kaygıyla üretilen sanat eserinin iletişim paydasında, duyulara aktarılmasıyla oluşmaktadır. Sanatsal iletişim için, "Anlam transferiyle sosyal değerlerin iletilmesi ve deneyimlerin paylaşılmasını sağlayan dinamik bir süreçtir" (Peltekoğlu 2004:178) demiştir. Sanatın olduğu her alanda iletişim ve insandan söz etmemek mümkün değildir.

3. ÇEVRECİ SANAT VE İLETİŞİM

Mağara duvarlarına doğa ile ilgili tüm duygularını resmeden ilk insandan beri, sanatçılar eserlerinde bir şekilde yaşadıkları çevreye olan ilgilerini, hayranlıklarını, endişelerini hep dile getirmişlerdir. Çevreci sanat, kapalı alanlardan, galerilerden dışarı çıkarak, doğada, dağ, çöl, ova gibi farklı mekanlarda gerçekleştirilen çalışmalardan ve kentsel çevrede de gerçekleştirilen uygulamalardan ibarettir. Çevreci sanatçılar malzeme olarak taş, toprak, ağaç, su, kum vs. seçip yine doğanın kendi yaratımı olan, çöllerde, vadilerde, dağlarda ya da tepelerde sanatsal çalışmalar yapmışlardır. Yirminci yüzyıl ile artan çevre kirliliğine, iklim krizine karşı insanları duyarlı olmaya çağırarak farkındalık yaratmak amacıyla olan bir sanat akımıdır.

Çevreci sanat denildiğinde ilk akla gelen isimler Alan Sonfist ve Joseph Beuys diyebiliriz. Yaşanan dönem içinde çevrenin tahribatına dikkat çekmek adına sanatçılar birtakım projeler ürettiler. Joseph Beuys'un performans gösterisi olan yedi bin meşe ile Sonfist'in çalışmaları toplumu bilinçlendirme anlamında atılan ilk adımlardır. Günümüzde ise iklim kriziyle ilgili, çevre için, doğada çalışmalar üreten sanatçıların hedefi insanlarla kurulan iletişim ile toplumun farkındalık düzeyini artırmaktır. Çevreci sanatçılar çalışmalarını

doğadan topladıkları malzemeleri kullanarak yaparlar. Robert Smithson'un "Spiral Jetty'i", Robert Morris'in "Gözlemevi", Michael Heizer'in "Çift Negatif'i", Andy Goldsworthy'nin "Lambton Eartwork'ü gibi çalışmalar bu üretimlere örnek olabilir niteliktedir (Tilki, 2018: 318).

Robert Smithson, 'Spiral Jetty / Spiral Dalgakıran' isimli çalışmasını petrol çıkarmak için kullanılan bir endüstri alanında 1970 yılında doğadaki yaşam döngüsüne dikkat çekmek için gerçekleştirir. Bu çalışmayla insanın doğa ile olan ilişkisine dikkat çekmek istemiştir. Zamanla spiraller arasındaki su kırmızı renk alır ve tuzun değişimi gözlenir. Kırmızı ölüm anlamına gelmektedir. Smithson' un çalışması ile doğa etkileşime girer. Doğası gereği değişime uğrayan çalışma, sanatçının en çok ilgilendiği konulardan entropiyi yani doğanın aşama aşama yavaşlaması ve son bulmasına ilgi çekmek ister. (Görsel 1)

Görsel 1. Robert Smithson, *Spiral Dalgakıran*, 1970, kireçtaşı, toprak, su, U. 147,2m., G. 4,57m., Büyük Tuz Gölü, Utah.

Küresel ısınma sebebiyle buzulların erimesi sonucu doğal dengenin bozulmasına ilgi çekmek isteyen Andy Goldsworthy, Olafur Eliasson'un ve Marco Evarissti bu alanda çalışmalar üretmişlerdir. Evarissti 2004 yılında Grönland'da bir buzdağının tamamını spreyle kırmızıya boyayarak toprak sınırları ve çevre kirliliğine dikkat çekmek istedi. (Görsel 2)

Görsel 2. Marco Evarissti, “Ice Cube Project”, 2004, buz ve 3000 litre kan kırmızısı boya, Grönland.

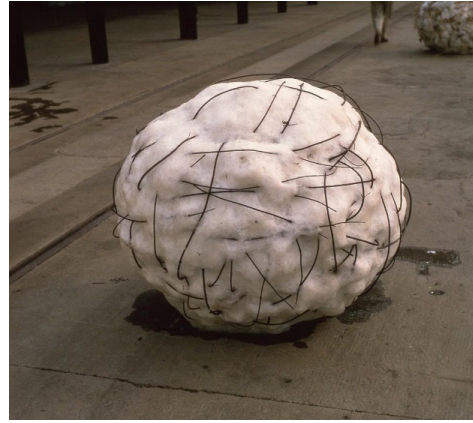
Çevre sanatı, üretim sürecinde kullanılan malzemeler, sergilendiği alanlar itibarıyla hep bir ideolojik mesaj iletmek ister. “Sanatçılar eliyle doğanın farkındalığına varılması, hatta korkunç bir hızla gelişen teknoloji karşısına doğayı kutsayan, doğanın ve doğaya dair olanın görünür kılınması, ona ilişkin bilinç uyandırılması Çevreci sanatın kavramsal çıkış noktası olarak görülebilmektedir” (Antmen, 2014: 251).

Amerikalı sanatçı olan Alan Sonfist’ in, en bilinen projelerinden biri olan New York City’deki “Time Landscape”, bir şehrin yapılaşma süreci içinde kaybettiği değerleri, yeşil alanını, bitki örtüsünü yeniden insanlara hatırlatılması gerekliliğinin üzerinde durmuştur. Bu hatırlatmayla yeryüzünün insanlarla, hayvanlarla ve bitkilerle ekolojik sistem içinde ancak bir bütün olarak anılması gerektiğine dikkat çekmiştir. “Kentın belli bölgelerinde tarihsel ‘Zaman Manzaraları’ yer alacaktır. Bunlar aracılığıyla, artık kentte bulunmayan kayın, meşe ve akçaağaç ormanları kente geri dönecektir. Her manzara, zamanı belli ölçüde geri sararak, kentın betonlaşmasından önceki doğal ortamları görünür kılacaktır” (Antmen, 2014: 257).

Görsel 3. Alan Sonfist, *New York Şehrının Zaman Manzarası*, 1965-1978, Açık Alan Yerleştirme, Amerika.

Günümüzde iklim krizine dikkat çekmek amacıyla, insanlarla çevresel sanat arasında iletişim kurarak farkındalık yaratmak isteyen sanatçılardan biride Andy Goldworthy' dir. Britanyalı sanatçının doğal çevrede geçici çalışmalarıyla birlikte kalıcı heykelleri de vardır. Küresel ısınmanın tehlikeli sonuçlarına dair mesajlar vermiştir. "Andy Goldworthy, acımasız kent yaşamına karşı eleştiri getiren, insani duyarlıkları doğayla yüceltmeye çalışan bir kişiliktir. Eserleri Land Art, ekolojik-yerinde sanat olarak çok basit görünmekle beraber kavramsal anlamda önemli mesajlarla yüklüdür" (Atalay Aktuğ, 2003:8). Goldsworthy için bir hazine olan doğayı doğrudan kullanarak, yani sadece doğadaki malzemelerle üretim yapar. Çalışmaları kısa ömürlü doğa ya da insan bozana kadar vardırırlar." Üretim sürecinin devamını, doğal ya da kentleşmiş bölgelerde bulunan ve bölgenin özelliklerini ön plana çıkaran malzemeler oluşturur. Bu oluşum sürecinde zihinlerde arazi algısını sorgulatarak, çevresindeki doğal kaynaklara farkındalık yaratır"(Büyükköz, 2019: 78).

Görsel 4. A. Goldworthy, Çınar ağacı, 2013,Hampshire. **Görse5.** A Goldworty,2000, *Kar Topları*, Londra.

Andy Goldworthy, Çınar ağacı çalışmasında, yine çınar ağacına ait olan kendi yapraklarıyla köklerine yaptığı düzenlemeyle ışık etkisi yaratarak, ağaca, ormana dolayısıyla doğaya dikkat çekmek istemiştir. (Görsel 4). Yaz Ortasında Kar Topları adlı çalışmasının içine, dallar, çiçekler, kuş tüyleri, yapraklar koyarak şekillendirdi. Süreç içinde eriyen karla birlikte doğal malzemelerde ortaya çıkmıştır. Fotoğraflarla belgelenen çalışmaya insanlarda tanık olmuştur. "Doğa hareketlerini izleyerek doğayı anlamaya çalışan sanatçının bu çalışması on üç büyük kartopu ve içindeki yapraklar, bitki tohumları, dallar doğanın soğuk sadeliğini, kuşatılmış ve fazla ısıtılmış yoğun kent atmosferiyle bir karşıtlık oluşturmak amacıyla tasarlanmıştır" (Atalay Aktuğ, 2003:11).

Richard Long, eserlerini doğanın şartlarına uygun olarak üretmiş ve onları farklı medya araçlarıyla belgelemiştir."Long, tabiattan aldığı ilham ve malzeme ile ürettiği bazı çalışmalarını ise galeri gibi iç mekânlara da taşımış, buralarda eserlerini sergilemiştir" (Kedik, 2010: 109). Bu çalışmayı Long bir arazi üzerinde ileri geri yürüyerek otların üzerinde bir çizgi oluşturarak yapmıştır ve fotoğrafla belgelemiştir. (Görsel 6) Long çalışmasında yürüme eylemini vurgulamak istemiş ve oluşturma aşamasını yolculuk, oluşan çizgiye ise yürüme eylemi demiştir. Bulunduğu farklı ülkelerdeki yürüyüşleri sırasında doğaya ait materyalleri toplamış ve doğaya ait heykelsi formlar yapıp sergilemiştir.

Görsel 6. Richard Long, *Yürüyerek Yapılmış Çizgi*, 1967, İngiltere.

Çevreci Sanat adı altında en önemli isimlerden Christo ve eşi Jeanne Claude 1960 lardan beri gerçekleştirdikleri dev eserler ile çevrelerini etkilemiş, insan algısını değiştirmiş dönüştürmüşlerdir. Dünyanın bir çok ülkesinde doğaya olan duyarlılıklarını insanlarla paylaşmak için eserler üretmişlerdir. Bunlardan bir tanesi de göl sularının çekilmesi ve su kirliliği üzerine dikkat çekmek amacı ile yaptıkları The Surrounded Islands çalışmasıdır.

Görsel 7. Christo-Jeanne Clude, *Çevreleyen Adalar*, 1983, Florida.

Florida da bulunan 11 ada 603.850 metre karelik pembe bir örtüyle etrafları sarılmış ve yaklaşık iki hafta sergilenmiştir. Sergi öncesinde adalardan tonlarca çöp toplanmıştır.

Çevreci sanat, doğadaki geniş alanları, yine doğal malzemelerle biçimlendirerek insanın çevre ile yeniden iletişim kurmasını ve doğaya karşı duyarlılığı arttırmayı sağlamayı hedeflemektedir. Toplumu oluşturan insan doğanın değerlerine sahip çıkarak onu geleceğe en doğal haliyle bırakmalıdır. “Doğaya asla tam olarak hakim olamayız ve insanın kendisi de bu doğanın bir parçası olarak organizmamızda her zaman geçici uyum ve verim kapasitesi de sınırlı bir yapı olarak kalacaktır” (Freud, 2011:50).

SONUÇ

İklim krizi ile dünyada tehlikeli sonuçlar görülmeye başlanmıştır. Milyonlarca yıllık bir evrimin sonucu olarak var olan dünya yerüstü ve yeraltı dinamiklerinin bir araya geldiği organik bir yapıdır. İnsanoğlu mağara döneminden beri yaşadığı yeryüzünde doğayı değiştirmeye dönüştürmeye çalışmıştır. Bu süreçte doğada kendi yöntemleriyle cevap vermiş, direnmiştir.

Çevreci sanat anlayışı ile galerilerde pasif konumda olan izleyici, oluşturulan açık alanlardaki eserlerle aktif konuma geçmiş, süreci birebir izleyip, gerek fiziksel gerekse ruhsal anlamda etkileşimde bulunmuştur. “Zaman geçerken ve yirminci yüzyılın kalan son yılları da pekala insanlıkla doğa arasındaki dengenin yeniden kurulması için son fırsat olabilir” (Bookchin, 1996:41). 1960 sonrası Amerika ve 1970 lerle birlikte Avrupa’da görülmeye başlanan çevreci sanatla birlikte toplumsal iletişim yeni bir yön bulmuştur. Sanatçıların doğada ürettikleri çalışmalar sayesinde, izleyiciyi tahribata uğrayan doğadan haberdar etme, çevreci sanat-insan ilişkine dikkat çekmek hedeflenmektedir. Bu araştırmada da üretilen eserler incelendiğinde, sanatçıların doğaya karşı olan duyarlılıklarına şahit oluyor ve eserleriyle bunu vurgulayarak dikkat çekmek istedikleri görülüyor. Günümüzde de doğayı ve onun malzemelerini merkeze koyan çevreci sanatçıların, kuvvetli bir iletişim aracı olan çalışmalarını devam ettirmekte ve farkındalık yaratmada kararlıdırlar.

KAYNAKÇA

- Antmen, A. (2014). *20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar*. Sel Yayıncılık.
- Aktuğ, A.C. (2003). *Kent ve Doğa Sanatı: Andy Goldsworthy, Sanat ve Çevre*. 7. Ulusal Sanat Sempozyumu, 19-21 Eylül 2003, Türkiye Bildiriler içinde (8-14). Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları.
- Bookchin, M. (1996). *Ekolojik Bir Topluma Doğru*. A. Yılmaz (Çev.). Ayrıntı Yayınları
- Büyükköz, E. (2019). *Doğanın İşleyiş Mantığını Kendi Yaratıcılığı İçin Kullanan Bir Sanatçı: Andy Goldsworthy*. Yüksek Lisans Tezi. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Anasanat Dalı.
- Freud, S. (2011). *Uygarlığın Huzursuzluğu*. H. Barışcan (Çev.). Metis Yayınları.
- Kedik, A. S. (2010). *Richard Long: Bir Yürüyüşün İma Ettikleri*. G.Ü. Sanat ve Tasarım Dergisi, Sayı: 5, 108-119.
- Lehenbauer, M. (2012). *Blending Nature : Land Art as Expression of Culture, Aesthetics and Sustainability in the Regeneration of Postindustrial Landscapes. MacLeod Tailings Reclamation Project as Examl*. https://zidapps.boku.ac.at/abstracts/download.php?dataset_id=10466&property_id=107
- Peltekoğlu, F. B. (2004). *Halkla İlişkiler Nedir*. Beta Basım.
- Tilki, H. (2018). *Duvarın Yıkılışı ve Arazi Sanatı*. Düzce Üniversitesi Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Yayını, Cilt 03, Sayı 05, 308-324.
- Türkoğlu, N. (2007). *Toplumsal İletişim*. Kalemus Yayıncılık.

GÖRSEL KAYNAKÇA

- Görsel 1, <https://milenaolesinska77.medium.com/land-art-robert-smithson-fc4f7cceb344>, (Erişim tarihi, 12/08/2022).
- Görsel 2, <https://www.theguardian.com/artanddesign/2008/sep/02/marco.evaristti.art>, (Erişim tarihi, 12/08/2022).
- Görsel 3, <https://yesilgazete.org/blog/etiket/alan-sonfist/>, (Erişim tarihi, 17/08/2022).
- Görsel4, <https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/art/features/andy-goldsworthy-s-ephemeral-works-artwork-that-is-a-testament-to-passing-time-a6694826.html>, (Erişim tarihi, 14/08/2022).
- Görsel 5, <https://www.livingyourwildcreativity.com/art-gallery-1-mitchell-1>, (Erişim tarihi, 19/08/2022).
- Görsel 6, <https://publicdelivery.org/richard-long-line-made-by-walking/>, (Erişim tarihi, 20/08/2022).
- Görsel 7, <https://www.ignant.com/2016/05/30/the-surrounded-islands-of-christo-and-jeanne-claude/>, (Erişim tarihi, 05/12/2022).